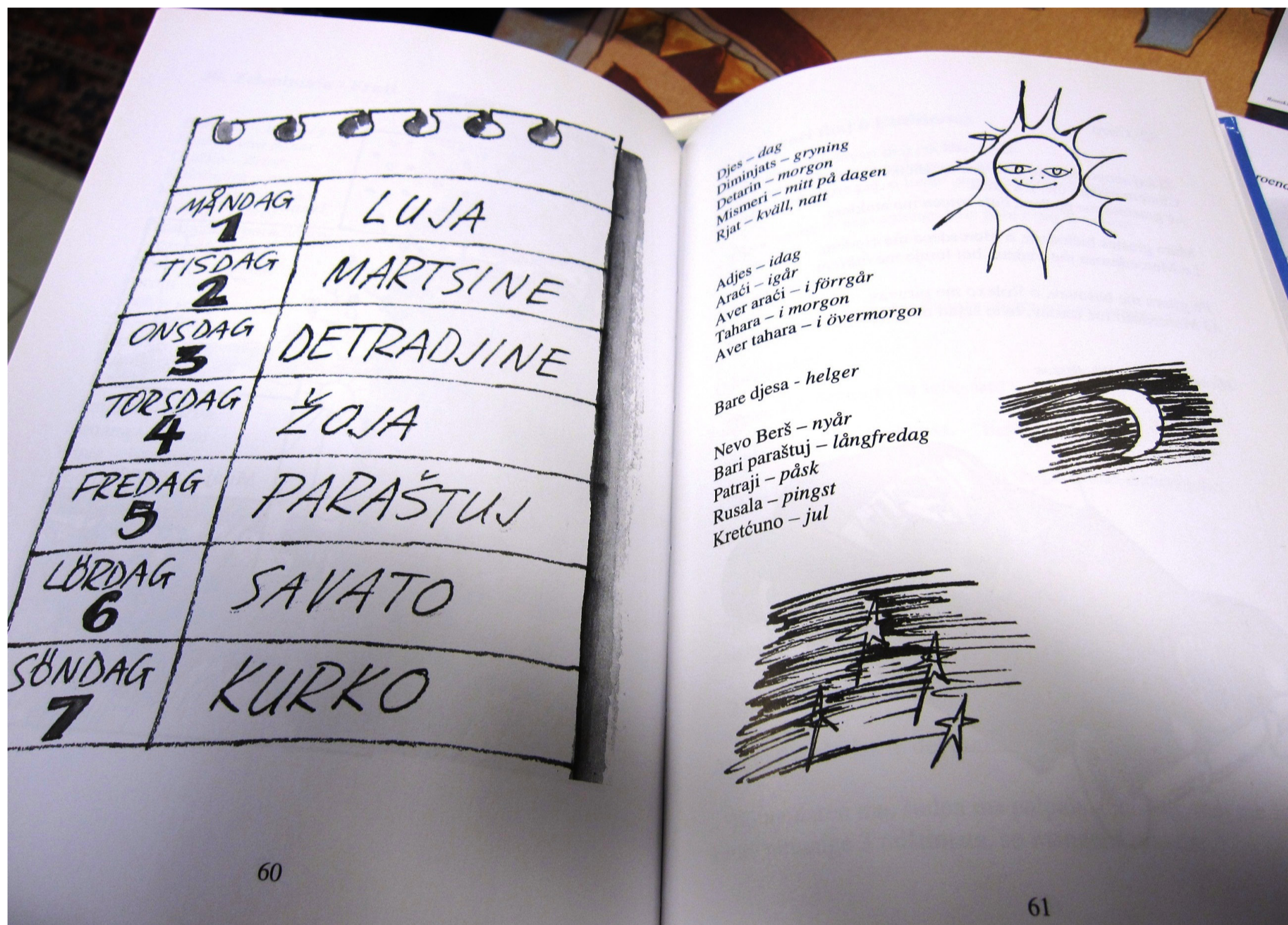

Tomma bänkar

- ett reportage om skolan och de romska barnen

Det har gått 50 år sedan svenska romer fick rätt att gå i skolan. 2011 har romska barn hög frånvaro och svårt att hänga med. Ju högre upp i utbildningssystemet, desto färre romer finns det. Varför ser det ut så och vad måste göras för att bryta den onda cirkeln?

Text och bild: Dajana Kovacevic

Skolbytet fick Ali att sluta skolka

14-åriga Ali började skolka tidigt. Han trivdes inte i skolan, han ville inte vara där. Ali är en romsk kille. Flera utredningar av romska barns skolsituation visar att dessa barn ofta har det tufft i skolan. Hög frånvaro är vanligt. Men Ali är en av dem som blivit sedd. I hans nya klass får han det stöd han behöver.

Det började i sexan. Ali, som i dag går i åttan, skolkade från lektionerna. Han gick i en vanlig klass men orkade inte riktigt med skolan. Lärarna var jobbiga och han bråkade mycket med dem. Därför lämnade han klassrummet och hängde med kompisar istället. Han berättar att han ofta pratade på lektionerna. Det var något som inte uppskattades av lärarna. Man skulle kunna säga att han är den typen av elev som ofta klassas som ”stökig”.

– Jag har koncentrationsproblem. Jag kan inte sitta still. Max en halvtimme sen orkar jag inte mer. Det är samma sak här hemma. Om min mamma eller pappa pratar med mig kan jag inte längre än en halvtimme, säger Ali.

Ali har lite svårt för att behålla fokus. Medan han svarar på frågor vänder han ofta bort blicken, knappar på mobilen och visar med ansiktsuttryck och kroppshållning att han har varit med om roligare. Men Alis pappa menar att hans son inte har

problem i skolan. Det är hans umgänge det är fel på.

– Ali är ett helt normalt barn. Han hade inga svårigheter med skolarbetet. Det finns vissa barn som är temperamentsfulla. Hans kamrater var lite stökiga och han ville hänga med dem, säger pappan.

Att lärarna var på hans son tycker Alis pappa är bra. Det är deras uppgift. Men han menar att det finns en gräns.

– Ali är rom. När man vet att det är ett romskt barn ser man det inte som ett barn utan ett romskt barn. Det finns lärare som använder pedagogik på sitt eget sätt, och det kan finnas attityder eller fördomar som är lite jobbiga för Ali.

När brandlarmet gick i gång eller det blev slagsmål, blev Ali ofta syndabocken fast han inte hade gjort något.

– Många lärare på den skolan var hur snälla som helst mot andra invandrare, men inte mot mig, berättar Ali.

Alis pappa tillägger att lärarnas bemötande har gjort att Ali känner att det berodde på att han var rom, även om det inte skulle vara på det viset.

*

Under vårterminen gjordes en utredning för att ta reda på vad Alis koncentrationssvårigheter berodde på. Ali säger att man kom fram till att han i alla fall inte hade Adhd. En gång i veckan kom en lärare till fritidsgården i området där familjen bor, för att hjälpa Ali med skolarbetet. Han hade missat en del i och med frånvaron. Efter ett tag bestämdes det att Ali skulle få byta skola. Sedan några månader tillbaka går han i en så kallad resursskola.

– Det är fler lärare än elever där, för att eleverna behöver lite mer hjälp, förklarar Ali.

De är totalt åtta elever just nu, antalet ska inte överstiga tio. Förutom Ali går där en romsk elev till. Där går också en tidigare klasskamrat till Ali som också skolkade mycket när de gick i samma klass. Ali säger att han trivs bättre i den nya klassen, skolan är mycket mindre och det är lugnare. Han har slutat skolka och lärarna tycker att han jobbar på bra. Lektionerna är kortare än vanligt. De får jobba en kvart- tjugo minuter och sedan göra annat, som att vara på Facebook.

– Än så länge har jag sett att det finns en lärare som är väldigt engagerad när det gäller Ali. Han ställer upp och hjälper till. Det är en man som kan hantera barn, säger Alis pappa.

Han är kritisk till att kontakten mellan skolan och föräldrarna var dålig på den förra skolan. Föräldrarna visste

inte om att Ali var frånvarande och undrar varför det dröjde så länge innan de informerades.

Alis pappa jobbade tidigare på den numera nerlagda fritidsgården Romano Trajo i Lund. Där fanns många romska barn men även barn med annat ursprung som fick läxhjälp och stöd. Dessa barn gick ut grundskolan, vilket enligt Alis pappa var långt bättre än för många andra barn. Han säger att det skett en försämring nu, men hoppas på att verksamheten ska kunna återuppstå och vill jobba för det.

Ali själv har inte funderat så mycket på framtiden säger han. Tanken är att han ska få komma tillbaka till sin vanliga klass när han är redo. Längre än till nian kan han i alla fall inte vara på resursskolan. Hans tre äldre bröder har inte gått i gymnasiet. Ali är nyfiken på hotell- och restauranglinjen. Han säger att han vill bli bartender, men vet inte riktigt varför.

En sak vet han, och säger halvt på skämt halvt på allvar:

– Du är den första som fått mig att snacka i en timme.

Ali heter Ali på riktigt, men vill inte uppge sitt fullständiga namn. Pappan har bett om att få vara anonym.

Ali, till höger, umgås mycket med den fyra år äldre kompisen Mitko. De har båda erfarenhet av att gå i specialklasser.

2 SKOLAN TUFF FÖR ROMSKA BARN

Marian Wydow har träffat gymnasieelever som inte vill att deras romska bakgrund ska komma ut.

Robert

”Ett äpple faller inte

Det behövs mer romsk personal i skolorna för att lösa problemet med romska barns skolsvårigheter. Det krävs också ett nytänkande, så att vi inte räds positiv särbehandling. Det säger romer i Malmö som arbetar för att stärka den egna gruppens roll i samhället.

Den romske brobyggaren satt med i en klass med två romska flickor. En dag skulle de ha prov i klassen. En fråga eleverna fick var: Hur många timmar går det på ett dygn? När han kikade på den ena flickans svar såg han att hon svarat åtta timmar. Det slog honom genast att hon kanske inte förstod frågan, som ju inte är särskilt svår. Romani saknar, precis som till exempel engelskan och franskan, en motsvarighet till ordet *dygn*. När brobyggaren omformulerade frågan på modersmålet svarade flickan: 24 timmar. Han framförde detta till klassfröken som tyckte att det var märkligt. Flickorna talade god svenska enligt henne.

Mannen i berättelsen ovan var Marian Wydow. Han är en av Malmö stads två brobyggare som fungerar som en länk mellan skolan och de romska familjerna. Uppdraget har han haft i fem år och i dag jobbar han på olika skolor i staden.

Han är själv rom med rötterna i Slovakien och en av

de cirka 6000-7000 romerna i Malmö, den största romska populationen i landet. Vi träffas en förmiddag på Romskt informations- och kunskapscenter, RIKC, på biblioteket i Kirseberg, för att prata om de romska barnens skolsituation.

– I dag är det kanske 60 procent av de romska barnen i Malmö som går i skolan, säger Marian Wydow.

– Vi brukar säga att ett äpple inte faller långt från trädet. Är du bildad så kommer dina barn också söka sig till bildning. Är du inte det så är det mycket svårare.

Marian Wydow och kollegorna på Romskt informations- och kunskapscenter framhåller att det är flera faktorer som ligger bakom skolproblemet. Språksvårigheter, som i berättelsen ovan, är en av dem. Men det som hela tiden återkommer är avsaknaden av en skoltradition.

– Romerna fick aldrig möjligheten som majoritetssamhället fick att känna sig trygga och ta till sig skolsystemet. Många romer gick inte i skolan för att de inte fick. Den här erfarenheten tog mina föräldrar med sig till Sverige, att man inte var välkommen i skolan, berättar Marian Wydow och fortsätter:

– Man måste skapa en tilltro till skolan som institution.

Skolsystemet är inte anpassat till de svaga grupperna. Redan i tidig ålder börjar man bygga en skoltradition. Där brister det när det gäller romerna. Man har inte har lämnat sina barn på dagis i samma utsträckning som majoritetssamhället. När barnen börjar skolan så blir det en främmande miljö.

”

Det finns romer i vuxenskolan vars barn får hjälpa dem med läxorna

Med åldern följer fler läxor i skolan. Många romska föräldrar kan inte hjälpa sina barn om de själva saknar utbildning eller är analfabeter. Något som kan påverka barnets uppfattning om skolans vikt negativt.

– I dag finns det romer som går i vuxenskolan IRIS och det händer när de får läxor att deras barn får hjälpa dem. Så det är bakåtvänt, säger Robert Vävström, samhällsrådgivare på RIKC och en av personalen på IRIS- skolan.

Vävström håller stolt upp den romska flaggan. Den antogs 1971 och det röda hjulet symboliserar romernas ursprung i Indien

långt från trädet"

Även bland de barn som inte uteblir helt från skolan är frånvaron hög. Robert Vävström menar att det beror på att de romska barnen känner sig utanför. Hans son som går i högstadiet, hamnade ett tag ofta i bråk och vägrade gå till skolan. Han blev retad och fick höra att pappan var tjuv. Föräldrarna skickade honom till skolan men det visade sig att han inte gick dit. Under Robert Vävströms och Marian Wydows egna skoltid mötte de ofta förutfattade åsikter om romer, fördomar som fortfarande lever kvar.

Ytterligare en förklaring till att många romska barn har hög frånvaro är att ett flertal romska familjer i Malmö har en osäker boendesituation. De flyttar ofta mellan tillfälliga bostäder vilket påverkar barnens skolgång. Situationen för romska barn och ungdomar kan dessutom förvärras av att föräldrar och skolpersonal inte kommer överens.

– Det kan vara kommunikationssvårigheter och missförstånd. Man har det i ryggmärgen att man inte har den bästa tilltron till våra institutioner. De lärare som inte känner till det eller inte har tålamod att kunna möta det, skapar sig en uppfattning att romerna inte bryr sig, säger Marian Wydow.

En kommunal rapport från 2008 försökte ge en bild av problemets storlek. De romska företrädarna

som rapportförfattarna talat med, däribland personalen på RIKC, bedömde att av 1000 romska barn i skolpliktig ålder var det endast 400-600 som gick i skolan och frånvaron var hög bland dem som inte skolkade helt och hållet. 50 av 1000 romska gymnasieungdomar läste på gymnasiet. Hur många tog studenten med fullständiga betyg? Fem stycken i genomsnitt.

När skolorna själva får bedöma antalet romska barn i skolan hamnar de på en ännu lägre siffra. Rapporten tar upp att skillnaden kan bero på att skolorna inte alltid känner till elevernas etniska tillhörighet och långt ifrån alla berättar att de är romer. Hur som helst får skolorna inte registrera elevernas etnicitet, så deras uppgifter bygger på uppskattningar.

Accepteras den här situationen av skolorna?

– Jag tror inte de får säga att de accepterar det, vi har ju skolplikt. Men man måste fråga sig om man ser mellan fingrarna, säger Marian Wydow.

*

RIKC:s lokaler är lite undanskymda, de ligger i en egen korridor vid sidan av biblioteket. Ena

På RIKC hänger planscher som påminner om personalens bakgrund.

4 SKOLAN TUFF FÖR ROMSKA BARN

rummet är ett medborgarkontor där romer kan få information och råd i olika samhällsfrågor, i det andra rummet finns två kontorsplatser, en hörnsoffa, bord och stolar och en utställning om romerna, deras kultur och historia, på en upphöjd scen. Olika medier hittar dock ofta hit, och personer engagerade i den romska frågan likaså. Verksamheten är inte bara till för romer, en stor del utgörs av föreläsningar för kommunanställda och myndighetspersonal. De har bland annat kompetensutvecklat polisen i Skåne och Marian Wydow har hållit föredrag för skolpersonal. Centret är unikt för landet på så sätt att arbetet ligger på tjänstemän med romsk bakgrund. Att de uppsöks när rapporter ska författas är därför inte förvånande. Men utredningarna är oftast mycket snack och lite verkstad.

– Alla dessa skrivelser är detsamma i slutändan. Sedan vi startade 2009 har vi utvecklat mer än alla de tidigare åren tillsammans, tycker Robert Vävström.

– Alla rapporter avslutas med ”det här och det här ska göras”, men man gör det aldrig. Hittills har det varit ”experter”, forskare och tjänstemän som kommit med lösningarna, säger verksamhetschefen Mujo Halilovic.

Det är något de vill ändra på. Istället för att arbeta *för* romerna ska man samarbeta *med* dem om man vill se förändringar. Delegationen för romska frågor, som startades på uppdrag av regeringen 2007 var just ett sådant forum, där romska representanter deltog i arbetet för att förbättra romernas ställning i Sverige. Marian Wydow var en av de romska ledamöterna i delegationen.

”
Den positiva särbehandlingen kommer aldrig att hänga ut någon

När Romskt informations- och kunskapscenter inrättades var det ett statligt initiativ genom Delegationen för romska frågor. Marian Wydow lobbade för att ett sådant center, det första i sitt slag, skulle placeras i Malmö. Efter det första året övertog kommunen det finansiella ansvaret för RIKC. Personalen är en länk mellan två världar.

– Det är av stor vikt att få med dig gruppen du riktar dig till. Även om man har guld och gröna skogar att erbjuda betyder det inte att de på andra sidan vill ta emot, eftersom de inte identifierar sig med det, understryker Marian Wydow.

Rumänien är det land i Europa som har flest antal romer. Mellan 1,5 och 3 miljoner romer bor i landet.

Att satsningar inte har fungerat tidigare menar de beror på att romerna inte har varit involverade i arbetet för att förbättra sin egen situation. Man har utgått från standardiserade lösningar som inte har passat gruppen. Då har det lätt blivit gruppens fel att förändringar inte har skett.

Flera rapporter och utredningar påvisar behovet av särskilda satsningar för de romska barnen. Delegationen för romska frågor slutbetänkande ”Romers rätt – en strategi för romer i Sverige”, innehåller förslag för en nationell strategi som under tjugo års tid ska genomföras för att höja romernas livssituation till majoritetssamhällets nivå. Men i en

färsk rapport där sociologer intervjuat skolpersonal i Malmö, är speciella insatser för de romska barnen inte något att satsa på, enligt flera av de tillfrågade [se sidan 6].

Vad säger ni om att vissa är negativt inställda till särbehandling?

– Det är just det som är hindret till att fånga upp romernas behov. Helt plötsligt ska man tillgodose romernas intressen genom att inte hänga ut dem. Men den positiva särbehandlingen kommer aldrig att hänga ut någon, spelar ingen roll vilken grupp det är, säger Marian Wydow.

Han ger ett exempel inom skolans

värld. När det gäller extra resurser för att hjälpa romska elever ser man från skolans håll helst att det är en person med pedagogisk kunskap som anställs. Det räcker inte alltid med kulturell kompetens. Många romer som skulle kunna bli aktuella för en sådan tjänst är inte utbildade pedagoger. Marian Wydow undrar hur det då kan komma sig att många som jobbar som lärare inte har formell behörighet.

– Jag har tagit hand om tre klasser samtidigt, och jag är inte pedagog. Men under den tiden jag har varit på IRIS-skolan har jag fått väldigt stor erfarenhet. Och det gick hur bra som helst, inflikar Robert Vävström.

Men vad är då nyckeln till att höja de romska barnens närvaro och prestationer i skolan? Romsk personal på plats med kunskaper i språk och kultur, säger kollegorna på RIKC. Det är en metod som provats och i dag används på vissa Malmöskolor. Ett problem är att det finns en tendens att de extra resurserna skjuts till under en kortare projekttid.

– Det fanns några skolor som hade problem med dålig närvaro och Malmö stad anställde brobyggare. Bara på några månader blev närvaron 90 procent, eller hur det nu var. Efter en tid fick brobyggarna sluta, och så var det samma sak igen med närvaron, säger Robert Vävström.

– Jag har försökt lyfta fram vikten av liknande resurser. Det har alltid varit ett positivt bemötande så länge man kunnat erbjuda medlen. När skolorna själva ska stå för kostnaden blir det en annan prioritering, förklarar Marian Wydow.

Frågan om hämtning av romska barn för att få dem att komma till skolan brukar vara känslig. Motståndarna pekar på rasism i sådana ingripanden. Men Marian Wydow och Robert Vävström är två av förespråkarna. Så länge det inte är tvång och så länge det är skolpersonal, gärna andra romer, som hämtar, ser de ingen skada med det. Robert Vävström blev själv hämtad av en rom under sin skoltid när han inte dök upp i skolan, och menar att det var till hjälp för honom. Att åtgärden kan väcka reaktioner och prat om rasism tror de har att göra med okunskap om romernas situation.

*

År 2000 fick romerna minoritetsstatus i Sverige. Det innebär bland annat att deras inflytande ska stärkas och att språket, romani chib, ska hållas levande. Men enligt personalen på RIKC är kunskapen om romernas rättigheter låg, både bland romer själva och bland anställda inom kommunen. De anser att man inte undervisar om minoriteterna i skolan, och att även en del lärare har kunskapsluckor beträffande romerna. Däremot är föreställningarna om romerna inte få. Mujo Halilovic menar att det beror på att romsk historia alltid har skrivits av andra än romerna själva.

I dag ser de dock en ökad efterfrågan av sin sakkunskap i frågan och hoppas att centret kommer att få efterföljare runt om i landet. Men de berättar också att många romer än i dag håller sin bakgrund hemlig.

– Dessa människor har upplevt att genom att de förnekar sitt ursprung får de fler möjligheter att etablera sig. Många romer känner till hur majoritetssamhället reagerar mot dem, och många går inte ut med det i första skedet, säger Marian Wydow och fortsätter:

– Varför ska gemene man ha rätten att ha en negativ uppfattning om mig? Vi säger inte: Älska alla romer! Det är inte det vi står för. Men vi säger: ändra attityden mot kollektivet.

Romernas livsstil skiljer sig åt mellan olika grupper.

Romsk historia i korthet

1000-talet: Ett turkiskt folk, ghaznaviderna, invaderar delar av dagens Indien och Pakistan. Den hinduiska armén retirerar in i Anatolien som då låg i det bysantinska riket (nuvarande Turkiet). Nyare teorier hävdar att romerna som folk uppstod ur armén som fungerade som ett eget samhälle med olika hantverkare, musiker o.s.v. som tjänade krigarna. Under denna period utvecklas romernas språk och kultur. Den hinduiska armén stannade i Anatolien fram till 1071 då turkarna erövrade området.

1322:Europa

Första gången romer upptäcks i Europa, på ön Kreta.

1512: Romer anländer till Stockholm. Det rörde sig om 30 familjer som från början togs emot med öppen famn, men misstänksamheten mot dem växte och tre år senare utvisades de.

1560: Ärkebiskop Laurentius Petri förbjuder präster att döpa eller begrava "zigenare".

1637:Fördrivning

"Tattarplakatet" utfärdas. Alla romer skulle fördrivas fram till den 8 november nästa år. Alla män som påträffades efter det datumet skulle hängas, kvinnor och barn utvisas. Många romer flydde till Finland.

Sent 1800-tal: Åtta romska familjer från Rumänien kommer till Sverige. De var kelderasharomer

och sysslade framförallt med metallhantverk och kopparslageri. De tillhör den grupp som kallas svenska romer.

1914: All romsk invandring till Sverige förbjuds. Lagen gällde fram till 1954, och hindrade romer som försökte fly undan nazismen att söka skydd i landet.

1934: Sterilisering

En steriliseringslag stiftas och många romer och andra människor som var icke önskvärda tvångsteriliseras.

1930–40-talet: Under Hitlers styre förföljs också romerna, och under andra världskriget uppskattas mellan 1,5-2 miljoner romer ha mördats i koncentrationslägren. Först på

1980-talet erkänner Tyskland folkmordet.

1960-talet: Romer i Sverige får rätt till utbildning och bostad. Tidigare fick de inte stanna längre än tre veckor på samma ort.

1963:Taikons bok

Boken "Zigenerska", skriven av Katarina Taikon utkommer. Senare följer de kända Katitziböckerna. Medlemmar i familjen Taikon kämpade för att förändra romernas situation.

2011: I dag finns det runt 30 000 romer i Sverige.

Källa: Ne.se, Delegationen för romska frågor.

Göran Lindberg och Marianne Liedholm träffade på många inom skolans värld som inte riktigt visste vilka rättigheter minoriteterna har.

”Det kan inte vara att de är dummare än andra barn”

Om man ska utgå från varje elevs behov kan man inte avfärda lösningar som innebär en särbehandling. Det menar två sociologer från Lunds universitet som tittat på hur skolorna i Malmö jobbar med frågan om de romska barnens skolsituation.

Marianne Liedholm och Göran Lindberg är docenter i sociologi vid Lunds universitet. De är också författare till rapporten ”*Romska barn i skolan*”, som de skrev förra året efter besök och intervjuer på sju Malmöskolor och med romska föräldrar. Syftet var att undersöka hur man arbetar för att hjälpa de romska barnen och vilka metoder som fungerar.

Under arbetets gång besökte de skolor som sedan fick stå som goda exempel, men de mötte också attityder bland skolpersonal som visade att man inte ville fokusera på just de romska barnen.

– Om man nu skulle ha en assistent, så var det i åtminstone en skola som de sa att de nog inte skulle välja en romsk assistent utan en arabisk, för de är så många fler. Där har de inte riktigt penetrerat den här frågan, att det är en minoritet och de är allra längst ner, säger Göran Lindberg.

De båda docenterna påpekar att skolan måste se till varje individs behov. De ser därför ett problem med en likabehandlingsprincip som gör att man i vissa skolor är negativ till särbehandling.

– Man utgår inte från behoven då. Man måste hjälpa varje elev eller kanske varje grupp på det sätt som är bäst för dem. Det är allt för många romer som inte lyckas i skolan. Det kan inte vara att de är dummare än andra barn, utan det måste vara att de inte får det stöd de behöver, säger Marianne Liedholm.

Beträffande hemspråksundervisningen är de kritiska till att det på många skolor i Malmö bara delas ut lappar om modersmålsval till barnen. I Örebro har man sett ett större engagemang från skolans håll. Alla barn får börja på hemspråk, och föräldrarna får i efterhand aktivt säga nej om undervisningen inte önskas. På det sättet fick man också fler deltagande elever. De frågar sig om alla romska föräldrar kan ta till sig informationen som skickas ut.

En viktig åtgärd för att höja de romska barnens utbildningsnivå är att satsa på romsk personal i skolorna.

– De kan hjälpa till med kontakterna mellan skolan och barnen, de kan vara en förebild för barnen och ge dem en trygghet, anser Marianne Liedholm.

– För många av de romska föräldrarna är skolan en rätt så främmande värld. De är ofta misstänksamma mot samhället i övrigt. Det gör att de är väldigt känsliga för om barnen säger att de inte mår bra, då är det lätt att de får stanna hemma, förklarar Göran Lindberg.

Rektorerna de pratat med var överlag positiva till romsk personal om finansieringen kom utifrån.

Sociologerna är medvetna om frånvaroproblemet, men tveksamma till att drygt hälften av 1000 skolpliktiga romska barn i Malmö inte skulle gå i skolan alls. Många som står utanför samhället till exempel en hel del romer, har socialbidrag och finns således på pappret. Hur kan det då komma sig att så många barn är osynliga, undrar de. Men de känner också till några barn som hade bott på ett tillfälligt boende och aldrig hade gått i skolan tills för ett tag sen.

Vems ansvar är det att barnen får en utbildning?

– Det finns ju skolplikt, så det är givetvis skola och kommun. Men sen kan man inte göra det omöjliga, svarar Marianne Liedholm.

– De måste ju ges medel för att kunna ta det ansvaret. Det är politikernas ansvar i grunden, tycker Göran Lindberg.

Minoritetsstatus

Romerna, och romani chib, erkändes som nationell minoritet respektive minoritetsspråk år 2000 då Sverige skrev under Europarådets ramkonventioner om skydd för nationella minoriteter.

Övriga minoritetsfolk och språk i Sverige är: judar - jiddisch, samer - samiska, sverigefinnar - finska och tornedalingar - meänkieli. Alla varianter av romani är inkluderade.

De nationella minoriteterna har rätt till sin kultur och sitt språk. Tvångsassimilering och diskriminering är förbjuden. Staten ska se till att skapa jämlikhet mellan minoriteterna och majoritetsbefolkningen.

Grundskolan och gymnasieskolan ska undervisa om de nationella minoriteterna.

Källa: minoritet.se, Skolverket

7 SKOLAN TUFF FÖR ROMSKA BARN

Erland Kaldaras visar upp sagoboken han själv har skrivit. Den innehåller klassiska sagor fast med romsk prägel. På bilden: Rödluvan.

” Att komma in 100 år

Erland Kaldaras minns att han stack ut när han gick i skolan. De fördomar han mötte möter många romska barn än i dag. Men att hälften av Malmös romska barn saknas i klassrummen tror inte Romska ungdomsförbundets ordförande på.

Mittemot Heleneholmsskolan i södra Malmö ligger ”Föreningarnas hus”. Ett gammalt bryggeri som numera är högkvarter för flera föreningar, däribland Romska ungdomsförbundet, RUF. När man tar industrihissen upp till fjärde våningen och lokalerna som ungdomsförbundet delar med Romska Kulturcentret, blir man överraskad av hur mycket som ryms där. Här finns ett litet bibliotek, en utställning om romernas kultur och historia, en biografisal och en egen förskola. Ordföranden Erland Kaldaras möter upp i caféet. Han var en av de romska ungdomarna runt om i landet som vid millennieskiftet bestämde sig för att organisera sig och driva sina egna frågor.

– I början stötte vi på hinder från vuxenvärlden, eftersom de ansåg att vi tog deras revir. De visste bättre helt enkelt. Men vi har bevisat att det inte är så. Min generation måste arbeta för sig själv, säger Erland Kaldaras.

De ursprungliga medlemmarna åkte på en ”turné” Sverige runt för att uppmuntra andra unga romer att gå samman i egna föreningar som sedan kunde knytas till RUF. I dag finns det trettio lokalavdelningar och ett ungdomsråd, som beskrivs som förbundets ögon och öron. De har till uppgift att undersöka vilka behov som finns för de romska ungdomarna och sedan presentera en önskelista vid sammanträdena. Ett problem som upptäcktes för inte så länge sedan var att fler och fler unga spelade olika nätspele med pengar som insats, och riskerade att hamna i spelberoende. Detta försöker man lösa på ett finurligt sätt:

– Vi tog fram en kortlek för två år sedan, Spelstopp, med olika frågor om spelberoende. Tanken är att man ska jobba i grupp och svara på frågorna. Med en matris kan man sedan utvärdera vilka ungdomar som har problem, säger Erland Kaldaras och lägger korten på bordet.

En av de mest framgångsrika verksamheterna förbundet står bakom är annars den egna förskolan Musikanten som öppnade i Malmö 2006. Romska barn som inte gick i förskola skulle få börja på Musikanten för att sedan slussas ut i en kommunal förskola. Många av föräldrarna var unga och hade äldre släktingar som misstrodde den svenska förskolan, man var rädd för att barnen skulle fara illa. En trygg plats med både svensk och romsk personal skulle öppna dörrar och bryta fördomar inom gruppen. Fem år senare ser de att fler och fler romska barn i Malmö nu går i förskola, och de 25 platserna på Musikanten har fått utökas åtskilliga gånger. I dag är hälften av barnen icke-romska.

– Vi har med stor sannolikhet halverat det antal barn som inte gick i förskolan. Vårt mål är att de ska slussas ut inom sex månader, men det är inte alla som vill det för de känner trygghet här, förklarar Erland Kaldaras.

Det finns gott om unga medlemmar i RUF. I åldersgruppen 7-25 år är de runt 1500 varav 250 i Malmö. I höstas startade deras egna radioprogram ”Radio 1,2,3” som vänder sig till och görs av romska ungdomar.

Det sänds i lokalradion 89,2 Mhz en timme varje måndag. Programmet är på romani chib och tar upp ämnen som intresserar unga, allt från tonårsföräldrar och fördomar till utbildning och homosexualitet. Programmet är det första i sitt slag i Sverige.

Trots det stora antalet engagerade ungdomar är det framförallt 32-åriga Erland Kaldaras som är förbundets ansikte utåt. Många unga är försiktiga med att bli intervjuade, berätta om sig själva eller vara med på bild av misstro mot medier, men också av rädsla för vilka konsekvenser det kan få för dem.

– På vår ungdomskonferens hörde vi att många ungdomar har ett vanligt jobb. Men om det kommer fram att de är romer så har de inget jobb längre. Detta är verkligheten, det är inget de hittar på.

*

”
När jag var liten kom de svenska föräldrarna och drog bort sina barn från oss

Erland Kaldaras är också småbarnspappa med barn i grundskolan. Han berättar att han träffar många andra romer när de hämtar och lämnar sina barn. Han känner inga familjer där barnen inte går i skolan alls. Därför ifrågasätter han siffrorna i kommunens två år gamla rapport.

– 500 barn som saknas, det är en stor svensk skola som skulle stå tom utan att någon reagerar. För mig är de här siffrorna tagna ur luften för att sätta mer tryck på rapporten, säger han.

Men han är medveten om att många romska barn får problem under skoltiden. Erland Kaldaras tror att det

Monica Kaldaras svarar på frågan om varför romer skickas tillbaka till Kosovo. Besökarna är gymnasielever från Malmö Latinskola.

sent skapar problem"

hänger ihop med pedagogernas bristande kunskap om hur de romska barnen har det. Det finns en stor skillnad mellan romer och andra grupper i samhället och det är att romerna inte har haft samma förutsättningar. Den svenska skolplikten går tillbaka till 1880-talet men först på 1960-talet fick romerna rätt att gå i skolan i Sverige, då ofta i klasser med stor åldersvariation.

– Men det är först på 80-talet som skolan satte i gång på riktigt för romska barn. Att komma in 100 år för sent i skolvärlden, det skapar sina problem.

”

Om det kommer fram att de är romer så har de inget jobb längre

Om barnen inte kan få hjälp hemma och saknar förebilder blir det svårt att hitta motivationen. Erland Kaldaras menar att många lärare är oengagerade i de romska barnen. De tänker att det är bättre att satsa på barnen som ”det blir något av”. Skolpersonal är självklart inte fria från fördomar om romer. Själv har han till exempel fått höra att romernas problem i skolan beror på generna.

Bristen på romsk personal gör inte saken bättre. På 1000 romska barn i Malmö går det tre modersmåls lärare. Erland Kaldaras påpekar att modersmåls lärarna gör mer än att lära ut romani. De har kontakt med familjerna och kan hjälpa till när problem uppstår, men de ska också bistå med studiehandledning. De är

för få för det uppdraget.

Romska ungdomsförbundet jobbar också med frågan om tidiga äktenskap. Även om unga romer är mer moderna än den äldre generationen, påverkas de fortfarande av de äldres uppfattningar.

– I dag anser ungdomar att det största hindret för deras utveckling är föräldrarnas vilja att gifta bort dem. Det är lite olika beroende på var man kommer ifrån och hur länge man levt i Sverige, förklarar Erland Kaldaras.

För några år sedan producerade därför RUF filmen ”Kamlimos” eller ”Ung kärlek” som handlar om ett arrangerat äktenskap mellan två unga romer. Filmen har de visat på många högstadie- och gymnasieskolor och märkt att även ungdomar med muslimsk bakgrund känner igen sig. Filmens syfte var att ändra synen på äktenskap i tidig ålder och Erland Kaldaras menar att det har fått effekt. Åldersgränsen för giftermål har höjts några år.

*

När Erland Kaldaras själv gick i skolan var det ofta som han hamnade i bråk och blev kallad ”jävla zigenare”. Okunskapen i lärarkåren var ännu större på den tiden och de romska barnen stack ut på ett helt annat sätt.

– När jag och mina bröder gick i skolan var det i princip bara vi som inte var blonda. I dag är det tvärtom. De romska barnen smälter bättre in.

Även om så är fallet säger Erland Kaldaras att i alla fall lärarna ofta har koll på vilka elever som är romer, och att dessa barn bemöts annorlunda än andra barn. Nyligen var hans nioårige son inblandad i ett bråk där en annan pojke slog till honom. Men läraren reagerade först när sonen slog tillbaka, och då med

att skälla ut honom på ett hårt sätt. När sonen kom hem var han mer ledsen över lärarens utskällning än över det ursprungliga bråket. Vid tiden för intervjun väntar Erland Kaldaras på ett möte med rektorn och läraren i fråga för att reda ut vad det var som hände på skolgården.

Att många tycker illa om romer gör att en del romer byter namn och språk för att dölja sin identitet. Men i Erland Kaldaras familj har de alltid varit öppna med att de är romer och bjudit in skolor till Kulturcentret. Under en aktivitet i somras fick barnen vara romer för en dag genom att ha romska kläder och laga romsk mat. På så sätt hoppas man påverka barnen som inte sällan har fått höra negativa saker om romer från föräldrarna.

– När jag var liten kom de svenska föräldrarna och drog bort sina barn från oss och sa: Ni får inte leka med dem! Men varför, undrade barnen. När de kom hem så berättade de säkert att vi skulle stjäla något.

30

antal lokalavdelningar i Romska ungdomsförbundet

En anledning till att många romska elever inte vill läsa sitt modersmål är att lektionerna ofta är efter lektionstid berättar Marek Bogelund.

Marek är de romska

Marek Bogelund fungerar som en extra lärare för de romska elever han undervisar i romani. Att få barnen att läsa sitt hemspråk är en utmaning för honom. Men det är en lika stor utmaning att hinna med att hjälpa alla, då behovet av stöd bland de romska eleverna är stort.

Skolgården på Blankebäcksskolan i Oxie är täckt av snö som har trampats hård av springande barn. En vit stig leder från gatan utanför till entrén. Genom en korridor med hejande elever, in genom en passage, ligger kapprummet. Det är här modersmålsundervisningen sker. Rummet är bara några kvadratmeter stort. På väggarna hänger teckningar med danska ord, och collage om den polske kompositören Chopin. På ett lågt hörnskåp finns böcker på romani utspridda.

Två timmar i veckan undervisar Marek Bogelund en handfull romska elever i polsk och tjeckisk romani på skolan. Han är en av Malmös tre modersmållärare i romani vars arbetsplats skiftar från dag till dag, eller från timme till timme. Han hade gärna sett att de var fler lärare i romani.

– Jag har jobbat som modersmållärare i sex år och har alltid haft minst fyra-fem skolor. Det är rätt mycket körningar fram och tillbaka, säger Marek Bogelund.

Det är runt femtio elever i hela staden som han ansvarar för och de flesta går i de lägre grundskoleklasserna. De romska barnen och deras föräldrar är inte alltid övertygade om vikten av att läsa sitt modersmål. Det händer att elever hoppar av efterhand som terminen går, men några stycken på just Blankebäcksskolan har Marek Bogelund följt sedan årskurs ett.

– Om jag ska vara ärlig, så hade de inte sökt om jag inte hade varit på dem. Det är många romska familjer som inte tar det på allvar. De som har varit länge i Sverige vill att barnen ska ha modersmål. Nyanlända vill helst att deras barn ska få hjälp med svenskan, berättar Marek Bogelund.

Han är själv från Polen och det är just därifrån många romer har invandrat de senaste fem åren. I stadsdelen Oxie en bit utanför stadskärnan bor det också många romska familjer. Men intresset för undervisning i romani ser olika ut i olika grupper. De varianterna som erbjuds i Malmö är polsk, tjeckisk samt ungersk romani. Men Marek Bogelund ser inget problem i att vissa dialekter saknas i utbudet. Han menar att till exempel bosniska romer hellre läser bosniska än romani. Ännu så länge har de aldrig varit med om att någon begärt modersmålsundervisning på en annan dialekt än de tillgängliga.

”

Från början tänkte jag att de kommer att skämmas

Då det inte finns många läroböcker i romani att tillgå, får Marek Bogelund hitta på egna övningar åt eleverna. Det viktigaste tycker han är att få barnen att öppna sig och våga prata sitt modersmål. De jobbar också mycket med att översätta texter och skriva egna berättelser till bilder som läraren valt ut. Att romerna saknar ett eget land menar han gör det svårare för lärare i

romani att hitta en grund för undervisningen.

– Lärare i exempelvis tyska kan ha samma undervisning som i Tyskland fast på en lättare nivå. För romani är det lite speciellt. Men jag har kontakt med min sväger i Polen som också jobbar med romer och vi brukar skicka material till varandra. Jag tar lite från nätet och har lite egna saker, det är inte så avancerat som på tyska eller polska.

*

Marek Bogelund är noggrann med att hans elever fortsätter att läsa romani varje ny termin. Därför har han bett eleverna lämna ansökningsblanketterna direkt till honom istället för till klassföreståndaren. Systemet med lappar hem är han inte glad för. Lapparna försvinner lätt och lärarna slarvar också bort dem.

– Det är viktigt att inte tappa eleverna. Jag brukar ringa hem om något inte stämmer. Klasslärarna borde informera på föräldramötet och få föräldrarna att skriva under då. Det hade varit mycket bättre om man gjorde så på de skolor som har många elever som inte är från Sverige, tycker Marek Bogelund.

I övrigt tycker han att skolorna han jobbar på sköter sig bra vad gäller de romska barnens utbildning. På de skolorna finns det också många romska barn sedan länge, och därför vet man mycket om romerna tror han. Det finns de lärare som slutar bry sig efter ett tag, men också de som aldrig ger upp om de romska barnen. Marek Bogelund får ofta i uppdrag att tolka och ringa hem till de romska familjerna. Han försöker också prata med dem när han stöter på dem i skolan för att skapa en bra relation. Att fånga upp barnen tidigt är viktigt för honom.

Blankebäcksskolans romska elever är inte många men de går alla än så länge på modersmålsundervisning i romani.

barnens egna lärare

– Ettan har ofta varit den svåraste tiden. Vissa har varit frånvarande och när de kommit tillbaka har de tappat sina kompisar. Sedan vill de inte gå till skolan och de har olika ursäkter. Viktigast är ettan och tvåan. Förlo- rar man dem där är det kört.

Men Marek Bogelund känner bara till två romska fa- miljer i Malmö vars barn har en bristfällig skolgång, och det är familjer som har sociala problem.

Han ser däremot ett stort behov av studiehjälp bland de romska barnen han undervisar i hemspråket. Även de som är födda i Sverige har inte alltid lätt för svenska. Av de tio timmar han står till förfogande på Blankebäcksskolan går hela åtta timmar åt att hjälpa barnen i olika ämnen. När Marek Bogelund förklarar på romani går det oftast bättre.

– Prata svenska kan de, men de har lite svårt för att skriva och förstå. De förstår inte alltid vad de just läst. Matematik är de duktiga på så länge det inte är läsuppgifter, förklarar Marek Bogelund.

Ibland är han med på lektionerna, ibland sitter han med barnen i det lilla rummet och jobbar med uppgifter som barnen inte klarat av under veckan. När han varit på plats i klassrummen har det hänt att han känt sig osynlig och tyckt att lärarna inte har tagit vara på den extra hjälpen. Sedan han sade till att hans tid faktisk kostar pengar som kan läggas någon annanstans, har bemötandet blivit bättre. Barnen däremot är alltid glada att se honom.

– Från början tänkte jag att de kommer att skämmas. Men de är glada och stolta över att jag kommer bara för att hjälpa dem. Till och med elever som inte är ro- mer brukar be mig om hjälp nu.

Romani chib

Det språk romerna talar kallas romani chib (chib betyder språk) eller romanés. Romani tillhör den indoeuropeiska språkgruppen och är besläktat med hindi och sanskrit. Det finns runt sextio olika varianter av språket. De brukar delas upp i valakiska och icke- valakiska varianter.

I den första gruppen ingår exempelvis kelderash, lovari och tjurari, tre större språk. Dessa talades ursprungligen av de romer som under cirka 500 år levde i Valakiet (del av Rumänien) och Molda- vien innan de spred sig i resten av Europa.

Icke-valakiska språk är bland annat arli, caló, sinto, och finsk romani. Romerna från denna grupp spred sig över kontinenten från Balkan un- der 1300-1400-talet.

Romani uppskattas ha mellan sju och tolv miljo- ner talare i världen. I språket finns låneord från en mängd andra språk, men romani har också lämnat avtryck i andra språk. Svenska exempel är: tjej, vischan, jycke, bast, lira, tjalla och stålar.

Källa: NE.se

Rätt till modersmål

Barn som tillhör en nationell minoritet har rätt till modersmålsundervisning oavsett antal elever och oavsett om språket är dagligt um- gängesspråk.

Barnet måste dock ha grundläggande kunska- per och det måste finnas lämplig lärare.

Romska barn med utländsk härkomst har rätt till undervisning i två språk om det föreligger särskilda skäl. Grundskoleelever har rätt till studiehandledning i modersmålet.

Källa: Skolverket

Böcker som används i undervisningen.

Maria Leissner anser att det behövs en sanningskommission för att ge de svenska romerna upprättelse.

Foto: Ingvar Karmhed

Delegationen för romska frågor

Maria Leissner var ordförande för Delegationen för romska frågor som bildades på regeringens initiativ 2007. Hon har tidigare varit partiledare för Folkpartiet och ambassadör.

Syftet med delegationen var att främja romernas rättigheter och bryta utanförskapet. Många av ledamöterna hade romsk bakgrund, men delegationen samarbetade också med en rad myndigheter.

Slutrapporten "Romers rätt - en strategi för romer i Sverige" presenterades i juli 2010 och är nu ute på remiss.

Maria Leissner: Staten behöver be om ursäkt

Flera rapporter fastslår vikten av särskilda insatser för romska barn i skolan. Samtidigt är ekonomiska argument vanliga från skolornas håll. Skulle man kunna hänvisa till brist på pengar om det gällde en annan grupp än romerna?

– För vilken grupp det än vara må tror jag att skolor gärna hänvisar till att de gärna skulle göra det, men att de för tillfället inte har råd. Vi vet att det åligger skolan att se till att romska barn får sin grundutbildning, men vi konstaterar också att det är sannolikt att skolorna inte kommer göra de insatser som behövs om det inte tillskjuts medel. Även om de borde tillsätta medel i varje kommun så föreslår vi ett särskilt statsbidrag. Utanförskapet för romer uppskattar vi till en årlig kostnad av 12,4 miljarder (*en majoritet av romerna är arbetslösa*). När vi har lagt samman statsbidraget och alla övriga åtgärder så kommer man upp i en årlig kostnad på ungefär 80-90 miljoner.

Hur är det tänkt att statsbidraget ska fungera?

– Det är tänkt att det ska användas av Skolverket och att kommunerna sedan ska kunna söka i samråd med romer lokalt. Sverige har förbundit sig att ha samråd mellan samhället och romerna när det gäller frågor som handlar om dem. Det har man hittills inte använt i särskilt många kommuner.

Romska barn blir inte sällan retade för sitt ursprung, men undervisningen om de nationella minoriteterna verkar inte prioriteras högt. Hur ska vi ändra på detta så att romska barn slipper höra att de är tjuvar?

– Det är ett problem att skolorna inte riktigt följer upp det som står i lagar och förordningar. Jag tror att undervisning om den romska kulturen och historien är en viktig pusselbit för att bekämpa fördomar, men också för att skapa en känsla för de romska eleverna att de hör hemma i skolorna.

– Det här med mobbing och diskriminering; det viktigaste sättet att motarbeta det är väl knappast undervisning, utan det menar vi är att skolorna tar det på ett större allvar. Vi föreslår att man ger i uppdrag åt DO, Barn- och elevombudet, Barnombudsmannen och Arbetsmiljöverket att följa upp mobbing och romska barns trygghet i skolan. Det är det viktigaste skälet som vi har funnit till att romska barn inte går i skolan i särskilt hög utsträckning.

Delegationen talar om insatser på flera områden under tjugo års tid för att minska gapet mellan romerna och majoritetssamhället. Kan romer våga hoppas på att de har samma möjligheter som andra år 2030?

– Förutsatt att vi har haft tjugo år med åtgärder. Klyftan är så avgrundsdeep mellan romer och majoritetsbefolkningen, att det här problemet inte kan åtgärdas från ett år till ett annat. Säg att du har en unge som börjar ettan och som har tillgång till en romsk lärarassistent, så kommer det att dröja nio år för barnet att gå igenom grundskolan och få all den hjälp det behöver. Men den som går i trean eller åttan har ju redan missat väldigt mycket. Det tar lång tid innan en åtgärd slår igenom i verkligheten. Förslaget är ute på remiss nu, alternativet är ju att man inte gör ett

dugg, och då blir ingenting bättre tror vi.

Du har sagt att antiziganismen är den enda socialt accepterade rasismen. Varför är det i dag okej att tycka illa om romer?

– Det är en fråga som jag har ställt mig många gånger. Hur kommer det sig att vi tillåter oss att tycka illa om romer, när vi inte längre tillåter oss att göra det om någon annan grupp? Förr i världen var det en annan inställning till olika etniska grupper, man resonerade i kollektiva termer. Det fanns rasistiskt färgade resonemang under lång tid under 1900-talet. Men så kom andra världskriget. Det som skedde där var så grovt att det skakade om hela världen och då skapades den här skamtröskeln för rasism gentemot framförallt judar.

– Under medborgarrättsrörelsen i USA så skapades det en likadan skamtröskel för rasism på hudfärgsgrund. Men vi har aldrig haft en sådan genomgripande debatt när det gäller romerna, och det tror jag beror mycket på att romerna har varit så avskilda från samhället. Vi har känt till så lite om deras villkor. De har varit marginaliserade och saknat politisk makt och inflytande och de har inte haft några som har slagits för dem.

Om man läser exempelvis kommentarer på nätet, så är det här med att känna skam för hur vi behandlat romerna något som många blir arga på. Vad säger du om den reaktionen?

– Att det visar på att man ännu inte begripit just det här att vi fortsätter behandla romer som ett kollektiv, och inte som individer. Jag får ju väldigt

ofta sådana kommentarer själv. Varför ska vi tillämpa en kollektiv skuld och synd för romer? Det tyder på att den som har en sådan uppfattning inte har kunnat befria sig från ett rasistiskt och kollektivt synsätt.

Ert förslag om en sanningskommission verkar inte ha fått gehör hos regeringen, om man dömer av vad som har sagts i medierna. Varför är det viktigt med en sanningskommission?

– Jag hyser gott hopp om att regeringen kommer att lägga fram ett förslag som i någon form innehåller en sanningskommission. Vi tror egentligen inte att det är möjligt att förändra någonting när det gäller romers utanförskap, om man inte återskapar ett förtroende mellan romer och majoritetssamhället. Det är en relation som är full med var och obearbetade konflikter sedan många generationer tillbaka.

– Sanningskommissioner har inte bara använts i länder som har haft krig eller grova kränkningar av mänskliga rättigheter, utan även i länder som Australien och Kanada för att reparera relationer till deras minoritetsgrupper. Det handlar om exempelvis tvångssteriliseringar, att man inte haft lov att gå i skolan eller bosätta sig.

– Om man börjar krasa och tar emot vittnesmål så finns det nog tyvärr en hel del sådant som vi behöver dokumentera. Och sedan konstatera att: det skulle inte ha skett. Det skedde på etnisk grund, statsmakten var ansvarig och statsmakten ber om ursäkt.